

גיליון

חיבת העבודה

מעובר מתוכן שיחותיו של הגה"צ
רבי חיים יוסף בירדמן שליט"א
אב"ד חסידי לעזוב

אלה הדברים וגו' (א, א)

| אור בתוכחה של משה |

ברש"י בתחילת הפרשה כתב, שכאשר רצה משה להוכיח את בני דור המדבר דיבר אל כל ישראל, כי "אילו הוכיח מקצתן היו אלו שבשוק אומרים אתם הייתם שומעים מבין עמכם ולא השיבותם דבר מכך וכך, אילו היינו שם היינו משיבין אותם, לכך כנסם כולם, ואמר להם הרי כלכם כאן, כל מי שיש לו תשובה ישיב".

והקשה ב"ישמח ישראל" (אות א) שבמדרש (דב"ר פרשה א, יא) אמרו, שמספרים לשבח מה שהיו ישראל יכולים להשיב ולא השיבו, כי יכלו לומר שאף אחד מהם לא היה בעגל, שהרי כל בני דור המדבר מתו במגפה, והם היו כבר דור שני וצאצאים של החוטאים ע"ש, משמע שהיה בידם להשיב, וא"כ מה הועיל משה במה שכנסם כולם.

ומבאר כי בודאי לא היו בני אותו דור במעשה העגל, אלא שמשה רבינו האיר את עיניהם שיש להם מעין פגם בבחינת עגל או פגם בבחינת מרגלים, כל חד כפום שיעוריה דיליה, והורה להם הדרך כיצד לתקן מעשיהם, וכן הכניס בהם התעוררות הלב שירצו לעשות תשובה על הפגמים שהם עשו, ומעתה אין שום סתירה, כי מצד אחד אמרה תורה לשבחן של ישראל דאע"פ שהיה בידם להשיב שלא חטאו בעגל לא אמרו דבר, משום כבודו של משה, אלא למדו מזה על מה שהם פגמו מעין עוונות אלו, ועל זה כינס את כולם כדי שאם יש להם תשובה על הפגמים שלהם שישבו לו.

| חיבת התוכחה |

ויש להסמין לכך דברי ה'אור החיים' הקדוש בפרשתינו, שמרמז בדברי התוכחה של משה רבינו ע"ה, שיש תשעה תנאים שצריך המוכיח את ישראל לדעת ולקיים, והא' לך לשון קדשו:

ואפשר לפרש כל הכתוב דרך רמז, והוא, כי במקרא מועט למד משה כללות יראת ה' ומדות ההגונות הצריכין להולכים בתורת ה', והם מדות תשעה: הא', שיהיה לוקח מדתו של אברהם דכתיב (בראשית יד, ג) 'אברהם העברי', והוא מה שרמז באומרו "בעבר". ב', שיהיה מרדות בלבו תמיד

בין המצרים הכנה לימים
נוראים

ב'פרי צדיק' (אות א) מביא בשם הרה"ק

ה'יהודי הקדוש' מפרשיסחא זי"ע, שהיה לומד בכל יום כמה פסוקים מספר 'משנה תורה', ואמר שהוא מספר מוסר עבורו [ועי' שמה שביאר דבר זה לפי דרכו]. וכן כתב בספר 'רשפי אש' להרה"ק רבי מרדכי מנעשכין זי"ע, שבספר 'משנה תורה' כלולים כל דברי מוסר שבעולם.

ובספר 'בית יעקב' להגה"ח רבי יעקב אהרן אב"ד אלכסנדר זצ"ל כתב בשם רבו הרה"ק רבי שמחה בונם מפרשיסחא זי"ע, "כי העצה היעוצה לאדם שנפשו חשקה לשוב בתשובה שלימה לפניו, שילמד כל השנה ספר 'משנה תורה', ובוה יתעורר לבו לתשובה", והיא מחובת האדם בימים אלו לקראת הימים הנוראים המושמשים ובאים.

ויובנו הדברים ע"פ מה שאמר צדיקי קמאי, שכל עבודת האדם בראש השנה ויום הכיפורים, והמשך קיום המצוות בחג הסוכות באהבה, הכל היא הכנה לקראת אמירת "אתה הראת" בשמיני עצרת ושמחת תורה, פירוש שיעיקר ותכלית כולם הוא לבא לאמונת אומן ולדעת "כי ה' הוא האלקים, אין עוד מלבדו", ותחילת עבודת הקודש זו היא בימי בין המצרים כשהחשכות וההסתר גוברת בעולם, שאז צריך ללמוד ב'משנה תורה' ולחזק את האמונה בלב, ומתוך כך יוכל להתכונן בהכנה דרבה לקראת הימים הנוראים שיעיקרם להשריש את האמונה בהכרה ברורה, ולדעת כי ה' הוא האלוהים אין עוד.

וזה עומק דברי הרה"ק רבי ישראל מרז'ין זי"ע, שלכן נקראת שבת זו [שלפני תשעה באב] "שבת חזון" [וכפשוט הטעם כי תחילת ההפטורה בשבת זו היא בתיבות "חזון ישעיהו", אך לפי"ז קשה למה שאר השבתות אינן נקראות "שבת דברי" או "שבת שמעו" וכיו"ב], כי משבתות אלו אפשר להביט על הימים הנוראים המושמשים ובאים, וכן היא טבע העולם, שהעומד בחדר חשוך ומביט למקום מואר יכול לראות יותר טוב מאילו עומד במקום מואר, והכוונה שהמשכיל מנצל את ההסתר כדי להתעלות ולהתחזק, וזהו הטובה הגנוזה בגווה".

פניני עבודה

א. וב'שם משמאל' (פרשת מסעי, שבת ר"ח שנת תר"ע) מביא בשם ה'יהודי הקדוש' זי"ע, "שבשבת בין המצרים הוא כבכל שבת בעת הסעודה השלישית שהוא 'רעוא דרעוין', היינו לפי שתמיד במנחה הוא זמן דין, ובשבת נהפך ל'רעוא דרעוא', ובבין המצרים שהם ימי דין לכן בשבת נהפך ל'רעוא דרעוין', כי נהפך נהורא מגו חשוכא.

עוד אמרו צדיקים דכ"א ימי בין המצרים בין כנגד כ"א ימים הנוראים מראש השנה החל ב"ח תשרי ועד שמיני עצרת החל בכ"א תשרי, והוסיף על כך הרה"ק בעל ה'בית אברהם' מסלונים זי"ע "אדרבה, בימי בין המצרים אפשר להשיג את האור האמיתי שבימים הנוראים".

וב'אמרי פנחס' (שער ד אות טעו) מביא בשם הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע "תשעה באב הקדמה לימים נוראים, שבכל דבר צריך להיות פושט צורה ולובש צורה, כמו בחטה שאדם זורע בארץ אינה נעשית ממנה שכולת עד שנקרבת וכו', ואמר, ידעתי דבתשעה באב בעת שיושבין על הארץ הוא עת רצון גדול, ויכול אדם לפעול בתפלתו להשיג"ת מה שצריך, וסיפר מעשה על זה".

מנהג קארלין שלא לומר בזמירות ליל שב"ק (כל מקדש) "משוך חסדך לידועיך א-ל קנא ונוקם", זולת בשבת בין המצרים שאומרים תיבות אלו. ואז"ל הרה"ק רבי משה מרדכי מלעלוב זי"ע [שהיה תלמיד מובהק של הרה"ק רבי אברהם אלימלך מקארלין זי"ע הי"ד] אמר כן רק בתשעה באב שחל בשבת. וכולם לדבר אחד נתכוונו, שדוקא בזמן הקשה כל כך אפשר להשיג אור גדול ונורא, ומתוך ההסתר ימצא את ההארה של הימים הנוראים.

וביותר חזינו כן מהמנהג הנזכר שבשבת בין המצרים [או כשהלכו ב"ב] אומרים "א-ל קנא ונוקם", והלא ידוע שחסידי לא נהגו שום סימני אבילות בשב"ק, כמבואר ב'מאור עינים' שאין בחינת חורבן ביהמ"ק בשבת, ופירשו כן בנוסח הזמור (ליל שב"ק, כל מקדש) "אוהבי ה' המחכים בבנין אריאל", ולפי הדקדוק הוה ליה למימר "המחכים לבנין אריאל", אלא שיש בחינה לחכות ולצפות לבנין ביהמ"ק יחד עם 'בנין אריאל' זה ביהמ"ק, דהיינו בשב"ק שהיא בבחינה גבוהה ביותר שלא שייך אצלה מציאות של חורבן כלל, וא"כ למה נהגו לומר "א-ל קנא ונוקם" בשבת זו, אך הן הן הדברים, שדוקא מתוך כך תצמח הישועה, וע"כ השאירו מקום לרמז שיש הסתר וחושך בשבת זו כדי להפכו מחושך והסתר לגילוי ואור גדול.

ב. כלומר, שיחיה בעולם הזה ויזכור שהיה דומה לפרודזור ומעבר לטרקלין הגדול שהוא העולם הבא, וכל החיים בהאי עלמא אינו אלא עראי, וממילא ישקיע כל חפצו בתורת ה'.

וכמעשה הידוע והמפורסם שהיה עם ה'חפץ חיים' זצ"ל, שפעם הגיע אחד מגדולי העשירים לבקרו, ונחרד לראותו דר בביתו הרעוע ומט ליפול, ושאלו על כך, דאינו נאה ויאה לגדול הדור לחיות כך, נענה ה'חפץ חיים' והשיב לו בשאלה "היכן הכלים הנאים של כסף וזהב שאתה משתמש בהם תדיר", השיב לו שהם בביתו, תמה הרב, מדוע אינו משתמש ואוכל עמם עכשיו, השיב האיש שהוא "אינטער-וועגענס", כלומר שהוא נמצא בדרך ואינו נוטל עמו כי אם הדברים הנחוצים, כי בדרך אפשר לוותר על תענוגים השונים, ואילו בביתו יש לו הכל, נענה ה'חפץ חיים' ואמר לו "כולנו בעולם הזה אינטער-וועגענס, ולכן אין טעם להשקיע בגשמיות יותר מדאי..."

כאומרים ז"ל (ברכות ז.) 'טובה מרדות אחת בלבו של אדם ממה מלקיות', והוא מה שרמז באומרו "הירדן". ג', מדת הענוה, כאומרים ז"ל (נדרים נה.) 'לעולם ישים אדם עצמו כמדבר', והוא מה שרמז באומרו "במדבר". ד', שתהיה הענוה בדרך הנאות, לא בדרך הפחיתות הנמאס', כמו שכתב הרמב"ם בהלכות דעות (פ"ה הלכה ו-ח) עוד תנאי הענוה שלא ישתמש בה להרחיק תוכחות על עוון, אם יראה איש עובר פי' ה' ויאמר מי אני ומי ביתי להוכיח אנשים גדולים', אלא צריך להוכיח לצד חיוב בערבות, והוא מה שרמז באומר "בערבה" כלל שני דברים, א' שתהיה הענוה ערבה, על דרך אומרו (משלי ג, ד) 'ומצא חן ושכל טוב' וגו', ב' חיוב הערבות, שיצטרך להוכיח על עון קטן וגדול, ולא ישתמש בענוה בענין זה.

ה', מאמר התנא (אבות פ"ג מ"א) 'הסתכל בשלשה דברים וכו' ולאן אתה הולך וכו' ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון', וכן אמר התנא (שם פ"ב מ"י) 'ושבו יום אחד' כו', ופירושו שם שהכוונה היא שיזכור תמיד יום מותו, ושכל יום הוא זמן גבול המיתה, והוא מה שרמז באומרו "מול סוף" שיהיה למול

ענינו "סוף אדם" ותכליתו. ו', מאמר החסידים (חובת הלבבות שער הפרישות פ"ד) וז"ל הפרוש צהלתו בפניו ודאגתו [ואבלו] בלבו, והוא מה שרמז באומרו "בין פארן ובין תופל", כנגד צהלתו בפניו אמר 'בין פארן' לשון פאר, היפך עצבון שהוא פנים רעות, וכנגד עצבון הלב אמר 'ובין תופל', שלא יהיה לבו ערב עליו ויתעצב אל לבו, מיוחד שמא עבר את פי' ה' בלא ידיעה בגדולות או בקטנות, או שמא מיעט בעבודה ממה שצריך עשות:

ז', שיהיה לו לב טהור ונקי, כדרך שהתפלל דוד (תהלים נא, יב) 'לב טהור ברא לי' וגו', וירחק ממנו שנאת הבריות והקנאה והתחרות והמשטמה, והוא מה שרמז באומרו "ולבן" שיהיה לו לב טהור, שיתחס לטהרה כינוי זה של "לבן". ח', תלמוד תורה בקביעות, כיעקב אבינו דכתיב (בראשית כה, כז) 'יושב אהלים', לא ללמוד עראי, והוא אומרו "וחצרות" הם חצרות ה' שהם בתי מדרשות. ט', שלא יהיה להוט אחר דברים הנדמים לאהוב הון עולם הזה, שכל ההולך אחר תאוות לבו בטל הוא מעבודת ה', וצריך האדם להסתפק בהכרחי והוא מה שרמז באומרו "ודי זהב" שיאמר לזהב ד. או

פניני עבודה

ג. דאין באמירת תוכחה עיקר ותכלית כי אם במקום שמתעורר לתשובה. סיפר הרה"ק רבי שמחה בונם מפרשיטחא זי"ע, שפעם נסע אל רבו הרה"ק ה'הודי הקדוש' מפרשיטחא זי"ע, והבחינו בו רבו שפניו אינם כתמול שלשום, לכן שאלו למה נפלו פניו, נענה הרבי ר' בונם, שאחד ביישו מאד ואינו יכול להירגע מזה, תמה ה'הודי הקדוש' ושאל מי הוא זה אשר מלאו לבו לעשות כן, אך אף אחר שהפציר בו מאד לא הסכים הרבי ר' בונם לגלות לו, ביקש ממנו ה'הודי הקדוש' שלכל הפחות יספר לו מה השיב להאיש אחר שביישו, ואכן על כך השיב, שנשק את המבייש בפיו, או אז הוסיף ה'הודי הקדוש' להפליא מאד את מעשיו, עד שגזר עליו שיגלה לו את כל פרטי הענין, בלית ברירה פתח וסיפר, שהיה מעיין בספר 'שבט מוסר', והנה איתא בירושלמי (שקלים פ"א ה"ב) שבעת שהאדם לומד תורה צריך שיהא בעל השמועה עומד כנגדו, לכן בעת לימודו היה נראה בעיניו כאילו המחבר עומד כנגדו ומוכיחו שמעולם לא התחיל לעבוד את הבורא ב"ה, ואין בו שום מעלה הראויה לכן אברהם יצחק ויעקב, "וראיתי בעצמי שאמת הדברים, ונפלה עלי בוש גדולה עד שכמעט יצאה נפשי, ואחר כך נטלתי הספר ונשקתי אותו בכל לבי, והנחתי אותו בארגז בתוך שאר הספרים", ושם ה'הודי הקדוש' בתשובתו.

סיפור זה הביא תלמידו הרה"ק רבי שמואל משינאווא זי"ע ב'רמתיים צופים' (בסוף הספר תנבא"ר, בדשימות ששמוע מהרבי ר' בונם זי"ע, אות פז), ומסיים וכותב שם "והנה ידוע, שלא דיבר רבינו שום דבר ריק ח"ו, ומעולם לא יצא מפיו הקדוש דיבור בטל ח"ו, ומעיד אני, שלא צחק מעולם אפילו בעת שסיפר לפנינו מעשה הראוי לצחוק, והוא לא צחק, ולמה סיפר לנו זה, **בואי ללמד אותנו האין ללמוד ולהביט בספרי מוסר**, ואפילו בספרים הפשוטים בעיני העולם הם גדולים מאד, ועושים טובה גדולה למביטים בהם, אך צריך שיכניס הדברים הללו בלבו תוך וכו' עד שתראה על פניו הבושה, עד דאזיל סומקא ואתי חירא".

ד. מספרים בדרך צחות, שפעם היה יהודי שבנותיו התבגרו ולא עשה להן שידוכים, כי את כל ההצעות דחה באומרו שהם אינם מתאימים לו ואינם לפי כבודו, ניגש אליו שדכן אחד והוכיחו בדרך כבוד שעליו להיות עניו יותר, וממילא ימצא שידוכים [היינו שלא יתגאה לחפש את החשובים ביותר ולא יפסול כל שידוך לחינם], סבר הלה וקילב, לימים הציע לו השדכן שידוך אך הוא שוב סירב לעשותו, מששאלו על כך ענה "הלא עד היום לא הייתי עניו, ומעכשיו זכיתי לקנות בנפשי גם מדת הענוה, והלא מי שיש בו כל המעלות וגם מדת הענוה בודאי צריך הוא למשפחה חשובה ומיוחסת יותר..."

פעם נודע למרן הבעש"ט זי"ע שיש גוי אחד שקנה בנפשו מדת הענוה, והלך אחריו לבודקו, ואכן שהה אצלו זמן מה והתפעל מאד ממדת ענוותנותו, ולא הצליח להבין מאין קיבל אותו גוי מתנה יקרה זו, בלית ברירה נפרד ממנו הבעש"ט מבלי לדעת כיצד זכה לכך הגוי, עודו עומד ונפרד ממנו שאלו הגוי בהנאה "נו, מה אתה אומר על השפלות שלי?", שמח הבעש"ט וראה שהכל רמאות גדולה.

נוסח אחר יש בעובדו זו, שכאשר נפרד ממנו הבעש"ט שאלו הגוי, שאינו מבין מה שמשבח התורה את משה רבינו במדת ענוותנותו, והלא גם הוא עניו ושפל, השיב לו הבעש"ט החכמה "אכן, גם לי היתה שאלה זו, אך עכשיו היא מתורצת, ואין לי קושיא כלל...", כי ראה שאינו עניו כלל, רק מרמה את העולם כאילו הוא שפל ונבזה, אך בלבו הוא מתגאה.

ה. הגאון רבי שמעון סופר זצ"ל ב'מכתב סופר' (פרשת מצורע) מדבר בשבח מדת ענוה, שמכל המידות הטובות לא הזכירה תורה שום מדה זולת ענוה, אולם צריך גם לזהר ולהשגיח מענוה פסולה, ומאריך שיש שלשה מיני ענוה שאין הקב"ה חפץ בהם. א. מי שבטוח בלבו שיש בו כל המידות הטובות ובכללן גם מדת הענוה, ואיש כזה "נראה בעיני הבריות כעניו, אבל לבו מלא גסות הרוח", ב. מי שמשפיל עצמו יותר מדאי, כי אסור להיות עניו נגד בהמה או נגד רשע, כלומר שלא יחזיק עצמו שהוא פחות מהם, אלא "העניו צריך שידע שהוא אדם, ויש בו חלק אלקי ממעל, נשמתו הקדושה", ג. ויש מי שמכיר כמה מאוסה היא הגאווה והגבהות, ולכן הוא משפיל דעתו כדי להתייקר ולהתכבד, "אבל ענוה אמיתית היא בלי שום טעם והנאה, רק מטעם ענוה זאת היא הענוה העיקרית".

וזה מרמז בלשון המשנה בדיני פרה אדומה (פרה פ"א משנה ז) "כל אזור שיש לו שם לוי פסול, אזור יון אזור כוחלית אזור רומי אזור מדברי פסול" דקאי על ענוה פסולה, כי האזור מורה על מדת הענוה והשפלות (כמבואר ברש"י ר"פ חקת), אך הזהירה תורה "ולא אזור רומי", היינו ענוה שבאה אצל בעלי גאווה ["רומי" מלשון התרוממות והתנשאות], "ולא אזור מדברי" זה המשפיל עצמו בפני בהמה, "ולא אזור כוחלית" שכוחליון בו את העיניים, כלומר שכונתו שיכבדו אותו מחמת הענוה שיש בו, וכל זה כלל התנא במה שפסק דאסור שיהא "אזור" עם "שם לוי", **כי צריך שיהא עניו באמת בלי שום טעם וסיבה**.

ו. הגאון בעל 'חזון איש' זצ"ל חידד והסביר ענין זה בדרך משל, לעני שראה שמכיסו של העשיר נופל שטר של מאה דולר, שבדאי אין מקום שימנע מלהעיר לו מחמת טענה שעני הוא ולו אין אפילו דולר אחד, דמה ענין זה לזה, והלא עליו להציל את העשיר מהפסדו ולקיים מצות השבת אבידה, והכי נמי כשרואה חסרון אצל הזולת צריך להעיר לו ולהוכיחו כדי שיחזור למוטב, אע"פ שהוא איש פשוט ואין בו כלום.

ז. פעם שאל הג"ר יוזל הסבא מנובהדרוק זצ"ל את רבו הגה"צ רבי ישראל סלנטר זצ"ל מהיכן הוא חי וכיצד מתפרנס, ובלשונו שאלו "רבי, מיט וואס לעבט איר?", והיה כשמוע את שאלתו הביט עליו ואמר לו נחוצות "מיט וואס לעבט מען? מיט וואס שטארבט מען?!", כאומר שהשאלה אינה כיצד חיים אלא כיצד אפשר למות ולעמוד בפני בית דין של מעלה ולא להתבייש, ומאז הסתגר רבי יוזל בחדר למשך שלש שנים ביחידות ונעשה בן עלייה, שכל כך פעלו עליו דברי רבו עד שמחמת כן השתנה ונהפך לאיש אחר.

ובענין זה יצויין, מעשה שונה שהיה אצל הרה"ק רבי משה מקוברין זי"ע, שחסיד אחד התאונן בפניו שהוא מפחד מיום המיתה, כי אין לו עם מה למות, כלומר שאין בו מצות ומעשים טובים, נזף בו הרה"ק מקוברין ואמר "מיט וואס שטארבט מען? מיט וואס לעבט מען?", כי יהודי לא מת, ויש לו חיים נצחיים גם אחרי המיתה, רק צריך לחיות על קידוש ה'.

ח. בהתלהבות אש קודש אמר הרה"ק רבי משה מלעלוב זי"ע, דטהרה היא המעלה והמדרגה הגבוהה ביותר, ולכן תיקנו לומר (תפילת שמו"ע בשב"ק) "קדשנו במצוותיך, ותן חלקנו בתורתך, שבענו מטובך, ושמן נפשנו בישועתך", ורק בסוף אחרי כל בקשות אלו מבקשים "וטרה לבנו לעבדך באמת", כי אפשר לבשר דם להיות קדוש ולהשיג חלקו בתורה, ושתהא הנפש שבעה מטובו של הקב"ה, ואף ישמח בישועותיו, ואעפ"כ לא יאה טהור ונקי מכל רבב, ולכן צריך לאפושי רחמי ולבקש "וטרה לבנו לעבדך באמת" שיזכה לסייעתא יתירה משמיא לטהר את הנפש לגמרי.

ולא יהיה בבחינת 'נכנס ויוצא, נכנס ויוצא', לעשות כל העולה על רוחו, ושוב יתעורר למחר לתקן דרכיו, וחוזר חלילה, כי בזה הוא פוסח על שתי הסעיפים, וכבר הביא הרה"ק רבי אלימלך מליזענסק זי"ע ב'ליקוטי שושנה' (ד"ה ורחצה לכם) "שמעתי מאחי הרב" [הרה"ק רבי זושא מאניפול זי"ע] שהמליץ בקרא (ויקרא טז, א) "ואל יבא בכל עת אל הקודש - שאל יבא לעיתים אל הקדושה, דהיינו שלפעמים יתגבר בקדושה ולפעמים יחלש [וכל הזמן יתחזק שוב ושוב להתקדש], רק שיהיה תמיד בקדושה בלי עת". **והיינו** דקאמרי בגמרא (ב"ב כג:) "בעי רב ירמיה, רגלו אחת בתוך חמישים אמה ורגלו אחת חוץ מחמישים אמה מהו [התם איירי לענין גזול המדדה, אם ככה] שיך לבעל השוכר לא, או ע"ש], ועל דא אפקוה לרבי ירמיה מבי מדרשא, ורמז כאן הרה"ק בעל 'פני מנחם' מגור זי"ע יסוד זה, כי מי שרגל אחת נמצא בפנים ורגל אחת בחוץ, והוא פוסח על שתי הסעיפים הלוח ושוב, אין מחזיקים אותו בבימה"ד, מפני שצריך ליכנס אל מקום הקודש ולישאר שם בטהרת הלב.

ט. וכלשון 'האור החיים' הקדוש במקום אחר (תפילת פרשת אמור ד"ה ובת כהן) "ויש לך לדעת, כי הגשמיות יתנגד לחיבור הרוחני יותר מהתנגדות אש ומים", כי הגשמיות והרוחניות הן שתי הפכים וסותרות זו את זו.

ומקור הדברים ב'חובות הלבבות' (שער חשבון הנפש פ"ג חשבון כה) שגשמייות ורוחניות הן שני דברים הסותרים זה את זה, ולכן השקוע בהבלי העוה"ז אינו יכול לעורר את הנקודה הקדושה הטמונה בעומק לבו, כי שתי תאוות אלו הן כאש ומים שאינן יכולות לשכון במקום אחד.

איזהו עשיר השמח בחלקו, וזוהי יטה לבבו לעבודה העליונה היא עבודת ה' אלקים חיים.

וצריך להבין היטב החילוק בין שני הפירושים, אך העולה מבין שניהם שצריך להיות שמח בחלקו, וכעין מה שאמר המגיד מזלזלשוב ז"ע להסביר את נוסח הברכה "שעשה לי כל צרכי", שהקב"ה נותן לאדם כל צרכיו, הכל ממש בלא שום מחסור, ואם חלילה רואה שאין לו דברים מסויימים הרי זה בגלל שאינו צריך להם, דמזה גופא מוכח שאינו צריך להם, דאל"כ היה הקב"ה נותנו לו (וב'שפתי צדיק' פר' מוקץ אות טו מביא כן בשם הרה"ק רבי שמחה בונם מפרשיסחא ז"ע).

בין המצרים

כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה (תענית ל)

מצוה להתאבל על החורבן

דינים והלכות הרבה קבעו חז"ל באבילות על חורבן ביהמ"ק, לא מיבעיא בימי בין המצרים שיש פרטים הרבה בזה (כנפסק בטוש"ע או"ח סימנים תקנ-תקנט), אלא אף בכל ימות השנה יש לעשות כמה דברים זכר לחורבן (כמבואר בסימנים תקס-תקסא ע"ש), ויש להתבונן למה הוצרכו לתקן דינים אלו, והלא כל אדם יתאבל על קרובו שמת בטרם זמנו רח"ל, וכל בר דעת יבכה על אובדן רכושו וכיו"ב, ומה לנו גדול יותר מחורבן ביהמ"ק, וכפי שמביא היעב"ץ בסידורו (סדר קרבן פסח, נדפס אחרי מנחה של ער"פ) בגדול הדרו ותפארתו של ביהמ"ק כאשר שחטו והקריבו את הקרבן פסח ב"ד ניסן, וב'קנים אתבונן' (על ימי בין המצרים) להחסידי הישיש רבי ישראל שמעון קוסטליניץ זצ"ל, מביא שהסבירו ותיארו לפני מלך גוי איך היה נראה עבודת הכהנים בבית המקדש, ותיכף התעלף, והוסיף ואמר, שאינו מבין כיצד לא איבדו ישראל את עצמם לדעת בעת חורבן ביהמ"ק, וא"כ פשיטא שכל אחד שיתבונן מעט מה היה לנו בודאי יתאבל על החורבן, ולמה א"כ הוצרך לצוות על כך.

ונראה לומר בתרי אנפין, חדא דאכן הן הן הדברים, שאם היו מתאבלים מחמת עצמם היו יכולים לבוא לידי סנה מגדול הצער, רק המצוה שמירה היא שלא יגזק אדם מזה, וכעין מה שהובא ב'מאורן של ישראל' (על תהילים) שבימי אבולו של הרה"ק בעל ה'ישימח ישראל' על אביו הרה"ק רבי יחיאל מאלכסנדר ז"ע שאל, מדוע הוצרכה תורה לצוות על עניני אבילות לקרובים, הרי טבע האדם הוא להתאבל על פטירת קרוביו רח"ל, ואמר פה קדוש, שאבילות בטבע יש שהכאב כ"כ גדול שיכול להביא לידי עצבות יאוש ומרה שחורה רח"ל, אבל מכיון שנעשה למצוה אי אפשר לבוא לידי עצבות יאוש ומרה שחורה, כמו שנאמר (תהלים יט, ט) "פקודי ה' ישרים משמחי לב", והוסיף בקדשו "אבילות שבתורה היא מבחינת שבירת הלב ולא מבחינת עצבות, שעצבות הוא פצע אנוש אשר צריך להתאמץ לרפאותו ה' ישמרנו". וכעין זה יש לומר נמי באבילות דתשעה באב, שאם לא היינו מצווים על ההתאבלות היה מקום לחשוש שמא יבואו לידי תקלה ויאבדו

ירצה על זה הדרך שכל מה שיהיה לו יהיה בעיניו דבר מספיק כאילו יש לו כל זהב, והוא על דרך אומרים (אבות פ"ד מ"א) 'איזהו עשיר השמח בחלקו', וזוהי יטה לבבו לעבודה העליונה היא עבודת ה' אלקים חיים, עכ"ל.

במדבר בערבה וגו' (א, א)

זדונות נהפכין לזכויות

המפרשים הקשו, למה בתחילת הפרשה הוכיחן ברמז, ואילו בהמשך הפסיק מלומר דבריו ברמיזא רק הוכיחם להדיא, וכגון בחטא העגל שהזכיר בשתי תיבות "ודי זהב" ואח"כ מאריך בכל פרט ופרט ממה שהיה בעגל ואיך שבר את הלוחות, ומעיקרא מאי קסבר ובסוף מאי קסבר, ותיירץ ב'תפארת שמואל' (והרבה צדיקים התנבאו בסגנון זה) דבתחילה חס על כבודם ולכן לא רצו להזכיר עוונותיהם בפירוש, אבל ישראל שמעו את המוסר ומיד התעוררו לחזור בתשובה מאהבה, והלא אמרו (יזמא פו:) שהשב מאהבה זדונותיו נעשין לו לזכויות, וא"כ שוב לא היה חסרון להזכיר חטאותיהם, כי לא היו עבירות אלא מצוות, וע"כ אמרם להדיא.

כיוצא בזה הסבירו בדברי משה רבינו שהתחנן לפני הקב"ה שימחול לישראל שנשכשו בחטא העגל, ואמר (שמות לב, לא) "אנא חטא העם הזה חטא חטאה גדולה", ולכאורה היה נראה מצד הסברה שיקטין החטא בכדי שיזכו לכפרה ואילו משה הגדיל החטא ואמר שחטאו "חטאה גדולה", אך הן הדברים, שמשה הגיע לפני המקום וטען, שכבר חזרו ישראל בתשובה מאהבה, וממילא נהפך החטא לזכות, וע"כ שפיר הגדיל ואמר שחטאו "חטאה גדולה" כי עתה יש להם זכות גדולה.

עוד ראיתי להסביר מה שאמר המלך אחשורוש להמן (אסתר ו, י) "מהר קח את הלבוש ואת הסוס כאשר דברת, ועשה כן למרדכי היהודי היושב בשער המלך, אל תפל דבר מכל אשר דברת", כי על המן אמרו (מגילה יג:) "ליכא ידיע לישנא בישא כהמן", היינו שאותו רשע דיבר לפני המלך (הרומז על הקב"ה) בגנותו של ישראל כדי לקטרג עליהם וללמד עליהם חובה, אבל כאשר נתהפך המזל אחרי שחזרו ישראל בתשובה רצה להתחרט מכל העוונות שהזכיר, כי ידע סוד זה שהזדונות נהפכות לזכויות, ולכן הזהירו המלך "אל תפל דבר מכל אשר דברת", כלומר שלא יחסר אפילו אחד מן החטאים, מפני שכולם נהפכים לזכויות ובני ישראל יקבלו עבורם שכר רב.

ודי זהב (א, א)

שמח בחלקו

ב'אור החיים' פירש בתרי אנפין, והא לך לשה"ק "שלא יהיה להוט אחר דברים הנדמים לאהוב הון עולם הזה, שכל ההולך אחר תאוות לבו בטל הוא מעבודת ה', וצריך האדם להסתפק בהכרחי, והוא מה שרמז באומרו 'ודי זהב' שיאמר לזהב ד. או ירצה על זה הדרך, שכל מה שיהיה לו יהיה בעיניו דבר מספיק כאילו יש לו כל זהב, והוא על דרך אומרים (אבות פ"ד משנה א)

פניני עבודה..... צדיקים פירשו נוסח 'אני מאמין' ב"ג עקרים שקבע הרמב"ם "שהבורא יתב"ש אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף", דמי שרוצה קשר להבורא יתב"ש אינו יכול להתעסק בעניני גוף וגשמיות, וכמה שאדם מתעסק פחות בעניני הגוף כך משיג יותר את הקדושה, וזהו "ולא ישיגוהו" את הקדושה אלו שעוסקים להשיג "משיגי הגוף". וכן פירש הרה"ק רבי משה מקאברין ז"ע מאי דכתיב (שמות יד, א) "בנבוכים הם בארץ סגר עליהם המדבר", שאם האדם "פארפאטשעקט זיך אין די ארציות", שהוא שקוע ראשו ורובו בתוך עניני ארציות וחומיות הרי בזה הוא סוגר על עצמו את הכח מלדבר דיבורי תורה ותפילה כראוי, דתירתי דסתרי ניהו (הובא באמרות משה' פרשת בשלח, וע"ע באור המאיר' רמזי בשלח).

מגיד המוסר המשיח את הענין הדק היטב, לאחד שנטל חבית גדולה ומילא אותה בסלעים, ואחרי שהיתה החבית מלאה שאל לעוברי דרכים אם לדעתם החבית מלאה, משהשיבו בחיוב נטל מלא אגרופים חצץ ואבנים קטנות וזרקם אל תוך החבית וכולם נכנסו בשופי בין הסלעים, ואז שאלם שוב האם החבית מלאה, משענו הן, נטל כמה דליים של חול ושפך אותם לתוך החבית, וכל גרגירי החול נכנסו בין האבנים והסלעים, ושבו שאלם אם קעת הכל כבר מלא, והם השיבו לו בביטחה, שעכשיו בודאי אין מקום לכלום, כי החבית מלאה על כל גדוניה, אך הוא נטל כמה כדים מים ושפכם אל תוך החבית והכל נספג בפנים ולא נשפך מאומה, ואז ראו שיש כמה בחינות במשמעות "מלא", אמנם דבר זה שייך רק בנותן הסלעים תחילה ואח"כ החצץ והחול והמים, כי אילו יתן את המים תחילה לא יוכל להכניס בה מאומה מבלי לשפוך מן המים.

והנמשל בזה, כי יכול האדם ללמוד בשני אופנים, יש הלומד כמו 'אבנים', כלומר שממלא את ראשו באופן שרק נראה כלפי חוץ שראשו מלא בתורה ואין מקום לדברים אחרים, אך האמת שאינו מבחין שהיצה"ר מוצא הרבה חלל בראשו, ובין סוגיא לסוגיא מחלחל לשם את ה'סחורה' שלו, אבל החכם מכניס ראשו ורובו בתורה וצולל לתוך מים אדירים [ואין מים אלא תורה] עד שלא נשאר מקום פנוי כלל, וממילא אי אפשר להכניס עוד דברי הבל, לפיכך צריך לעמוד על המשמר ולאכול ולשתות כפי צורך גופו ולא להיגרר אחרי תאוות העולם.

י. העיד הרה"ק רבי חיים מקראסנער ז"ע [מהחבראי קדישא של מרן הבעש"ט הק' ז"ע] על עצמו, שברוב שנותיו היה עני ואביון אך תמיד שמח מאד בעניותו, כי ידע שהכל מה' הוא ומצא כל תענוגותיו בתורה ובמצוות, אך בסוף ימיו נעשו בעשירות, וכל אימת שהוא זקוק למעות הרי הם מגיעים אליו כדי צרכו והותר.

יא. וכעין מה שהובא ב'שימח ישראל' (מאורן של ישראל לערב יו"ב) בשם הרה"ק רבי יצחק מווארקה ז"ע, דהנה ציוותה תורה במצות עשה לאכול בערב יום הכיפורים, וברש"י (יזמא פא: ד"ה ותנא) כתב הטעם "התקן עצמך בתשעה שתוכל להתענות בעשרה" [ומהאי טעמא כתבו הפוסקים דאף נשים חייבות במצוה זו, ואינה כשאר מצוות עשה שהזמן גמרא דנשים פטורות], ולכאורה מדוע הוצרך לצוות על כך, פשיטא שכל בר דעת יאכל וישתה כדי שיוכל להתענות ביום מחו, וא"כ למה לי קרא סברה היא, כיוצא בזה תמה על מצות עונג שבת, דבודאי כל אחד ישמח ויגל במתנה טובה זו ששבת שמה, בפרט שהיום אסור במלאכה והאדם פנוי מעסקיו דמחמת חוסר מעש ירבה באכילה ושתיה.

וביאר הרה"ק מווארקה, שהצווי והמצוה הן כדי שיזכה האדם לשמירה ולא יהיו 'מתגשמים מאד מחמת ריבוי אכילות רשות בכל ערב יום הכיפורים, ומשום הכי צריכים שיהיה זה מצוה, ממילא הוא בהיפך ממש שנתקדשו מאד בכל אכילות ערב יום הכיפורים, וכן בשבת בלא המצוה ח"ו היו מתגשמים מאד, וע"י המצוה אדרבא הוא בהיפך ממש מתקדשים ע"ז, ובאים ע"ז לקדושת שבת".

את עצמם לדעת ח"ו, לכן נצטוו במצוה להתאבל והיא תהיה להם לשמירה. באופן אחר אפשר לומר באופן דומה אך לאידך גיסא, כי טבע העולם הוא שכדי לקיים מצוה צריך האדם להתאמץ, וכמו שכתוב גבי רות (רות א, ח) "ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה", דכאשר ראתה נעמי שהדבר בא אליה בקושי והיא מתחזקת ומתאמצת לקיימה, מיד הבינה שהקב"ה חפץ בגיורתה, כי דרך המצוה לבוא אל אדם בקושי וביגיעה".

והכי נמי חזינו בבית הים דכתיב (שמות טו, כב) "ויסע משה" וברשי"מביא מחז"ל (מכילתא פר' בשלח) "הסיען בעל כרחם, שעטרו מצרים סוסיהם בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות, והיו ישראל מוצאין אותם בים", ומקשים העולם למה לא מצינו כן גם בארץ מצרים כאשר שאלו איש מאת רעהו כלי כסף וכלי זהב, מדוע לא רצו להתעכב כדי לקחת עוד כלים מכלים שונים [לפי פשוטו י"ל, כי רצו כבר לצאת מן האדמה הארורה הזאת, וכעין אמרם (ברכות ט:): "משל לאדם שהיה חבוש בבית האסורים, והיו אומרים לו בני אדם, מוציאין אותך למחר מבית האסורין ונותנין לך ממון הרבה, ואומר להם, בבקשה מכם הוציאוני היום ואני מבקש כלום", אי נמי, התם נטלו רק בתורת שאלה וכאן זכו מן ההפקד, ועוד י"ל גדולה היתה ביזת הים מבית מצרים], ותרצו בספרי הקודש, דהתם נצטוו מפי הגבורה על הדבר הזה, וקשה לבשר ודם לקיים מצוות ה' אע"פ שיש בהן הנאת הגוף, משא"כ בבית הים לא היה להם מצוה לקחת מן השלל, ולכן רצו להתעכב שם וליטול עוד עד "ויסע משה" - שהסיען בעל כרחם".

ולכן נמי יש מצוה להתאבל על ירושלים ותקנו דינים והלכות בזה כדי שיתקשה האדם להתאבל, דאלמלא נצטוו על כך היו עלולים לבוא לידי סכנה ח"ו מגודל צער החורבן, והנה הגם שאנו רחוקים עד ממדריגה זו, מכל מקום עלינו לדעת שיש צדיקים בכל הדורות בבחינה זו, ואם אותנו מולך גוי הבין שהיו ישראל יכולים לאבד עצמם לדעת מרוב צער בודאי שבני ישראל אל-ח' י' בידם הכח לבוא לידי הכרה זו, וצריך רק להגדיל את השאיפות.

גם השטן חפץ בגאולה

ולזכותן של ישראל יאמר, שהשטן והיצה"ר הוא גדול המתאבלים על החורבן, ואפשר שיחתי, דהנה ידוע שהגאון בעל ה'חפץ חיים' זצ"ל היה דרכו להתבודד בינו לבין עצמו ולעשות חשבון הנפש ולשפוך שיחו ולשוחח עם בורא כל עולמים כבן המתחטא בפני אביו, פעם אחת ואמר בלב נשבר ובדמעות שליש "רבש"ע, נתת לנו 'א קליין תורה' לע' [תורה קטנה] של חמשה חומשי תורה ותו לא, ובניך בגלות 'האבען זיך גי'טאטשקעט מיט ד' תורה, אין זי פאברייטערט' [השתעשו בדברי תורה והרחיבו אותה], ומילאו ארונות ובתים מלאים בספרי קודש, ואילו מה נתת לנו קוב"ה תמורת זה, רק גזירות ובזיונות ורדיפות מן האומות! וכך בכה, וזעק בקול גדול "אבינו שבשמים, עד מתי?! עד מתי?!"

ואפשר להוסיף עוד, שגם ע"י הגזירות והרדיפות עצמן ניתוספו לנו עוד הלכות ודיני התורה, נמצא שהפרענות עצמה גמרה להרבות עוד ועוד נדבכים בתורה הקדושה, ועל הדבר הזה מתאבל אותו מלך זקן וכסיל, כי תכלית רצונו להחריב את ביהמ"ק היה כדי לסלק שכינה מישראל, ולא קיימו עוד מצוות ומעשים טובים מחמת בלבול הצרות והיסורים, ואילו בני ישראל מוסיפים להתחזק ולהגדיל את התורה ע"י החורבן, ועוד שמחמת החורבן נצטוו להתאבל על ביהמ"ק, והלא כל מצוה חייבים לעשות בשמחה, ובודאי דבר זה הוא למורת רוחו של השטן שע"י תחבולותיו שרצה לקלקל נמצא מתקן ע"י שהוסיפו עוד מצוה שמקיימים מתוך שמחה [ומ"מ הוא לא יקבל שכר על כך, כי לא התכוון אלא להרע ולא להיטיב], וכל שעה שהגאולה מתעכבת מקיימים ישראל עוד מצוות בהתאבלות על החורבן, וכן מחדשים עוד חידושים ותלי תלין של הלכות בדיני אבלות, ולכן חפץ הוא עצמו שיבנה בית מקדשינו ותפארתינו, כן יזכנו ה' אלוקינו לראות בקרוב בבנין עירו ונאכל מן הזבחים.

פניני עבודה

יב. במשנה (שבת ט:): שנינו, דלכתחילה אסור להתחיל בסעודה קודם מנחה, אבל אם התחילו אין מפסיקין, ובגמרא אמר רבי חנינא, דמשיתיר חגורו לאכילה נחשב כהתחיל סעודתו וא"צ עוד להפסיק, ופריך (שם דף י:) "טריחותא למיסר המיינה" [וכי טורח גדול לחגור חגורתו, בתמיה, פשיטא שלא, וא"כ למה יחשב היתירו כהתחיל סעודה], ועוד ליקו הכא וליצלו" בלא חגורה, ומשני "משום שנאמר (עמוס ד, יב) 'הכו לקראת אלקיך ישראל'", ובתוס' (ד"ה טריחותא) העירו, דלכאורה לא תירצו קושיא קמיתא, דמדוע התרת החגורה הוי כהתחלת הסעודה, אך הרה"ק רבי מנחם מנדל מקאצק זי"ע אמר, דתירצו של הגמרא מיישבת את שתי הקושיות, דכיון שחובה ומצוה על האדם לחגור חגורה לתפילת מנחה, ע"כ נעשה הדבר לטורח על האדם, ומשום הכי הוא בכלל "אם התחילו אין מפסיקין".

יג. ביסוד זה יש לבאר דבריהם (ב"מ פד.) שפעם ראה רבי יוחנן את ריש לקיש [שהיה ראש הליסטים] כשהוא עומד בצד אחד של הירדן וקופץ משם לצד השני בקפיצה אחת, נענה רבי יוחנן ואמר "חליך לאורייתא" [פירש רש"י: כמה כוחך יפה לסבול עול תורה], ואכן קיבל עליו עול תורה, אך כאשר רצה לחזור לצד השני של הירדן לא הצליח לקפוץ, ופירש רש"י הטעם שלא הצליח לקפוץ כבראשונה, "דמשקיבל עליו עול תורה תשש כוחו", אך המפרשים הקשו על זה, דלאידך גיסא כתיב (תהלים כט, יא) "ה' עוז לעמנו יתן" ואמרו (ויק"ר פרשה לא, ה) "עוז זו תורה", הרי שהתורה נותנת חיים ומוספת כח בלומדיה, אך להאמור יובן, כי בודאי התחזקו כוחותיו וחושיו של ריש לקיש כשקיבל על עצמו עול תורה, רק כשקפץ בפעם הראשונה לצרכי גשמיות הצליח לקפוץ בכל כוחו, מפני שהיצה"ר לא הפריע בעדו למלאות רצונו, ועי"ז עבר את הנהר, משא"כ בפעם השנייה כשקפץ ללמוד תורה נערמו עליו קשיים כבכל דבר שבקדושה שקשה לאדם לעשותו, ולכן לא הצליח לקפוץ בכל כוחו שהיו במתניו, ועי"כ לא היה יכול לעבור.

בצחות לשונו אמר הרה"ק רבי יואל מסאטמאר זי"ע, דעולם הפוך ראינו, כי המרגלים שהיו מצויים ליכנס לארץ ישראל הוציאו דיבה עליה ומצאו בה חסרונות רבות, עד שאף אמרו (במדבר יג, לא) "והאנשים אשר עלו עמו אמרו לא נוכל לעלות אל העם, כי חזק הוא ממנו", וברשי"מ מחז"ל (סוטה לה.) "כביכול אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם", ואילו בזמן הזה בגלות שיש איסור לעלות לארץ [כשיטתו דאסור לכבוש את ארץ ישראל בגלות] מתחזקים העולים ואומרים שייכבשו את הארץ בכוחות עצמם, אכן היינו טעמא, כי למצוה צריך להתאמץ ויש לאדם הפרעות שונות, משא"כ בדבר עבירה שהרבה מסייעים בעדו, והוא בטוח בכוחו ובעוצם ידו.

יד. פעם עמד הגאון רבי ברוך דוד ליבוביץ זצ"ל מאחורי דלת חדרו, ושמע את ה'חפץ חיים' מפרט בשפלותו את עוונותיו וחטאיו בשברון לבו, ומרוב פחד התעלף הגרב"ד, כי לא האמין שיחשוב האי גברא רבא שיש לו חטאים כאלו.

שוב מעשה, שפעם קם ה'חפץ חיים' לפנות בוקר כהרגלו, והיה בכניסתו לביהמ"ד דיבר לעצמו ואמר "ישראל מאיר, ישראל מאיר, הלא זכית להוציא את חיבורך 'משנה ברורה' ו'חפץ חיים' שכל העולם התורה הוגים בו, ועתה כבר זקנת, א"כ למה לך להשכים קום בשעה מוקדמת כזו", אך לאחר רגע כמימרא התעשת ואמר בזעקה "אבל אתה זקן יותר ממני, ולמה א"כ אתה קם כ"כ מוקדם", היינו שבתחילה אמר לעצמו כל טענותיו של שהשטן זה היצה"ר, ואז דחה אותו, שהוא זקן יותר ממנו, וא"כ עליו להמשיך לישון ולא להפריע בעדו בעבודת הקודש...

טו. סיפר השקדן הגאון רבי חיים שליט"א מוותיקי תלמידי כולל פוניבז', מה שמע מרבו הגאון רבי אלעזר מנחם מן שך זצ"ל, שפעם נסע בשליחותו של הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל אל ה'חפץ חיים', בימים ההם שימש הגאון רבי נפתלי טראפ זצ"ל בראשות הישיבה בראדן [כנודע שה'חפץ חיים' לא היה לו משרה רבנית ולא עמד בראשות הישיבה, רק דאג לענייני הגשמיות של הישיבה], וסיפר לו, שפעם עמד עם כמה מתלמידיו, ושמעו את ה'חפץ חיים' מזכיר דברי הגמרא (שבת קנא:) שדרשו מה שאמר שלמה אמר בחכמתו (קהלת יב, א) "וזכור את בוראך בימי בחורותיך עד אשר לא יבואו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ - אלו ימי המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה", ואז הוסיף ואמר "אָה, כעת הנני מבין למה מחזיק אותנו קוב"ה בגלות, כדי שיהיה לנו שכר, אך אני אומר להקב"ה: רבש"ע, אנו מוותרים על השכר והטוב - ותשלח לנו משיח צדקנו", ובזאת ניגש אל הגרב"ט ותלמידיו וביקש מהם שיאמרו עמו ביחד "אנו מוותרים על השכר והטוב - ותשלח לנו משיח צדקנו".

לזכות הבחור **רום בן תמר נועה** אשר נחטף ונמצא בידי גויים ארורים ימ"ש מיום שמחת תורה תשפ"ד
שיצא בקרוב מאפילה לאורה בתוך שאר שבויי וחולי ישראל

להערות והארות, תרומות והנצחות וכן לקבלת הגיליון כל שבוע ניתן לפנות ל:
0722350650 או לפקס M0732951378@GMAIL.COM
לתרומות והנצחות בלבד ניתן לפנות למספר: 05331.05646
ניתן גם לתרום להוצאות הגיליון בעמדות "נדרים פלוס" על שם "חיבת העבודה", תזכו למצוות

יו"ל ע"י מכון "חיבת העבודה", © כל הזכויות שמורות
להפצה ולכל ענייני הגיליון בארה"ב ניתן לפנות למספר: 718-755-2175
התודה והברכה לאלו שהרימו תרומות קודש להוצאת תוכן שיחותיו של מורינו הרב שליט"א לזיכוי הרבים